

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجموعه کتارها

فلسفه تاریخ، روش شناسی و تاریخ نگاری

داریوش رحمانیان

(دانشیار تاریخ دانشگاه تهران)

به کوشش:

زهرا حاتمی

(استادیار تاریخ دانشگاه تهران)

شعری

سرشناسه	:	رحمانیان، داریوش
عنوان و نام پدیدآور	:	مجموعه گفتارها: فلسفه تاریخ، روش‌شناسی و تاریخنگاری/داریوش رحمانیان؛ به کوشش زهرا حاتمی.
مشخصات نشر	:	تهران: نشر علم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۰۵۶ص.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۹۲۹-۹
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبیا
موضوع	:	تاریخ -- فلسفه
موضوع	:	History -- Philosophy
موضوع	:	تاریخ -- روش‌شناسی
موضوع	:	History -- Methodology
موضوع	:	تاریخ‌نویسی
موضوع	:	Historiography
شناخته افزوده	:	حاتمی، زهرا، گردآورنده
رده بندی کنگره	:	D۱۶/۸/ ر ۳م ۱۳۹۶
رده بندی دیویی	:	۹۰۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۰۶۶۸۰۸

نشر

مجموعه گفتارها فلسفه تاریخ، روش‌شناسی و تاریخنگاری

داریوش رحمانیان

(دانشیار تاریخ دانشگاه تهران)

به کوشش: زهرا حاتمی

(استادیار تاریخ دانشگاه تهران)

نمایه ساز: لیلا رضائی کزازی

چاپ اول: ۱۳۹۸

تیراژ: ۵۵۰ نسخه

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری

بن بست گرانفر، پلاک ۴، تلفن ۶۶۴۱۲۳۵۸

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۴-۹۲۹-۹

فهرست

۵.....	پیشگفتار
۹.....	تاریخ جهانی و جهانی شدن تاریخ
۳۰.....	تاریخ و مهندسی فرهنگی
۴۴.....	فهم تاریخی؛ چیستی و جرای
۶۸.....	چیستی تاریخنگاری فرهنگی
۸۲.....	پیدایش تاریخ اجتماعی
۱۱۶.....	پژوهش تاریخی، بحران روش
۱۳۲.....	فلسفه تاریخ؛ معرفت‌شناسی
۱۷۰.....	مطالعات بین‌رشته‌ای؛ فرصت یا تهدید
۱۹۵.....	نوتاریخ‌گرایی؛ تاریخ‌گرایی نوین
۲۱۲.....	گفتگوی میان تاریخ و اقتصاد
۲۳۰.....	تاریخ فرهنگ و تاریخ فرهنگی
۲۹۵.....	تاریخ سیاسی؛ چیستی و جرای
۳۱۵.....	سنت‌های شرق‌شناسی در مطالعات اسلامی-ایرانی
۳۴۰.....	ذبیح بهروز و «ضدشرق‌شناسی»
۳۴۷.....	تسخیر تاریخ
۳۶۱.....	تخت پروکرست
۳۸۳.....	فردوسی مورخ (فردوسی و نوکردن نامه کهن ایران)
۳۹۰.....	ماکیاولی مورخ
۳۹۹.....	فوکو، بازخوانی تاریخ در بستر تاریخ
۴۵۴.....	روش‌شناسی تاریخی ابن‌خلدون
۴۶۲.....	ابن‌خلدون؛ سنت و تجدد در تاریخنگاری و تاریخنگاری
۴۶۵.....	پارادایم‌های مؤثر در تاریخنگاری دوران معاصر
۴۸۵.....	تاریخنگاری آکادمیک
۵۰۸.....	تاریخنگاری روشنفکری
	در پی خودآگاهی تاریخی ایرانیان (بحثی در باب تأثیر محمدعلی فروغی در تاریخنگاری

جدید).....	۵۲۰
کارنامه تاریخنگاری عباس اقبال.....	۵۳۹
کارنامه تاریخنگاری دکتر منصوره اتحادیه (نظام مافی).....	۵۸۱
کارنامه تاریخنگاری دکتر سهراب یزدانی.....	۵۹۲
کارنامه تاریخنگاری کاوه بیات.....	۶۱۰
بررسی کارنامه دکتر عزت الله فولادوند.....	۶۲۷
از واقعیت تا افسانه (ملاحظات) گذرا پیرامون نظریه استبداد ایرانی کاتوزیان به مناسبت انتشار کتاب <i>ایرانیان</i>).....	۶۴۳
پیوند عکس و تاریخ.....	۶۵۲
عکس و تاریخ.....	۶۶۳
تاریخ و سینما؛ همنشینی علم و هنر.....	۶۸۴
بهره گیری تاریخنگارانه از سینما و عکس.....	۶۹۶
لغزشگاه های مورخان در مواجهه با معماری.....	۷۲۷
نقد کتاب <i>هشت تاریخدان اروپامحور</i>	۷۳۸
نقد کتاب <i>نظریه تاریخ مارکس</i>	۷۶۴
کاوش هایی در ارتباطات و تاریخ.....	۷۸۲
نقد کتاب <i>مفهوم پردازی واقعیت در جامعه شناسی تاریخی نظام ارباب غایب در ایران (۱)</i>	۸۱۰
نقد و بررسی کتاب <i>مفهوم پردازی واقعیت در جامعه شناسی تاریخی نظام ارباب غایب در ایران (۲)</i>	۸۳۰
نخستین مردم نامه نویس.....	۸۴۸
انقلاب و مردم نامه نویسی (تاریخ قدیم و «شاهنامه» نویسی، تاریخ جدید و «مردم» نامه نویسی).....	۸۵۶
انقلاب مشروطه و تاریخ مردم.....	۸۶۰
آرمان مردم نامه.....	۸۸۳
راوی تاریخ مردم (تا زمانی که تاریخ مردمی نشود دموکراسی در هیچ جامعه ای پدیدار نخواهد شد).....	۹۲۵
تاریخ خوانی در مکتب رندان.....	۹۴۰
باستانی پاریزی و مردم / مردمی نامه نویسی.....	۹۵۴
آسیب شناسی رشته تاریخ در ایران.....	۹۶۸
مکاتب تاریخنگاری ایران معاصر.....	۱۰۲۰
نمایه.....	۱۰۴۱

پیشگفتار

مجموعه پیش رو شامل مقالات، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های دکتر داریوش رحمانیان در زمینه فلسفه تاریخ، روش‌شناسی و تاریخنگاری است که برای استفاده عموم علاقمندان به مباحث تاریخی بالاجهت دانشجویان رشته تاریخ چاپ و منتشر می‌شود. امید است مجموعه گفتارهای باقی مانده نیز که احتمالاً پس از گردآوری و تدوین به هشت یا نه جلد برسند، در آینده نزدیک منتشر شده در معرض دید و قضاوت خوانندگان قرار گیرند.

آنچه این مجموعه را پر اهمیت می‌کند جدای از مباحث متنوع آن، این است که سخنرانی‌ها، مقالات و مصاحبه‌های آن حاصل و دست آورد بیست و پنج سال تدریس و تحقیق ایشان در گروه‌های مختلف تاریخ در دانشگاه‌های گوناگون ایران، بالاجهت دانشگاه تهران است که بیشتر آنها برای نخستین بار در این مجموعه منتشر می‌شود. تذکر این نکته ضروری است که از آنجا که فایل صوتی برخی گفتگوها و سخنرانی‌های ایشان در دسترس نبود تنها در پانویست به نام آنها اشاره شده است. برخی سخنرانی‌های مرتبط دیگر هم که به دلیل مشابهت موضوعی می‌توانست در مجموعه حاضر گنجانده شود (به عنوان مثال نقد کتاب دگرگونی بزرگ کارل پولانی، باستانی پاریزی و تاریخ روستایی ایران، تاریخ مفهومی ایران، بررسی و نقد آثار و افکار و

کوشش‌های علمی دکتر احسان اشراقی و ... به دلایل گوناگون از جمله اینکه همزمان یا پس از گردآوری، تدوین و آماده‌سازی چاپ و انتشار این مجموعه ایراد و انجام شده‌اند، از انتشار بازمانده‌اند و انشاء الله در مجلدات آتی به خوانندگان و پژوهشگران گرامی عرضه خواهند شد.

کارنامه پژوهشی غنی و مطوّل دکتر رحمانیان نشان از آن دارد که در طی این سال‌ها، ایشان علاوه بر تدریس و پژوهش درباره دوره تخصصی خود - تاریخ قاجاریه و معاصر ایران - به بحث‌های نظری تاریخ علاقه بسیاری داشته و با عضویت، مشارکت و ریاست بر گروه‌ها و انجمن‌هایی چون «گروه تاریخ و همکاری‌های میان‌رشته‌ای» پژوهشکده تاریخ اسلام، «انجمن ایرانی تاریخ» و «گروه فرهنگ، تاریخ و مطالعات میان رشته‌ای» - که گروهی در مؤسسه «راویان آینده فرهنگ» است - توانسته است ضمن گردآوردن برجسته‌ترین و تأثیرگذارترین اصحاب علوم انسانی و اجتماعی در کنار هم، بانی و طراح برگزاری همایش‌ها، نشست‌ها و سخنرانی‌های بسیاری گردد که در آنها متخصصان امر به بحث و بررسی پیرامون جدیدترین و به روزترین موضوعات و آثار منتشره در حوزه تاریخ و مطالعات میان رشته‌ای پرداخته دانش ایرانیان در این حوزه‌ها را ارتقاء داده‌اند. این برنامه‌ها که عمدتاً با استقبال گسترده اهالی رشته‌های مختلف علوم انسانی روبه رو شده و بازتاب وسیعی در مطبوعات یافته‌اند، زمینه ارتباط و هم‌اندیشی میان تاریخ‌پژوهان و دیگر اصحاب علوم انسانی را فراهم آورده و موفق شده‌اند پلی ارتباطی میان مجموعه علوم انسانی ایجاد کنند تا این رشته‌ها را که هر کدام حکم جزیره‌ای جدای از یکدیگر را یافته‌اند، به هم پیوند داده امکان گفتگوی میان آنها را فراهم کنند. تلاش برای آوردن تاریخ به عرصه عمومی و فراتر رفتن از نشریات

تخصصی و علمی و پژوهشی به صورت حضور پررنگ در مطبوعات به شکل انتشار مقاله، مصاحبه و ... که عمدتاً مخاطبانی از اصحاب رشته‌های گوناگون علوم انسانی و اجتماعی یا عموم مردم دارند از دیگر ابعاد فعالیت‌های علمی ایشان است که گرچه در میان اهل تاریخ نادر نیست اما به قطع و یقین چندان هم مرسوم و معمول نیست! باور به تأثیرگذاری این عرصه و فواید آن برای آگاهی بخشی به عموم مردم سبب شده است علیرغم کم لطفی‌هایی که گاه به شکل دست بردن در متن مصاحبه‌ها و تغییر عناوین مقالات و ... به وجود آمده و سبب شده است دکتر رحمانیان از هیچیک از مصاحبه‌های منتشره خود رضایت کامل نداشته باشند، همچنان به همکاری با مطبوعات ادامه دهند.

تکرار برخی جملات یا مضامین در متن مصاحبه‌ها، سخنرانی‌ها و مقالات به غیر از ضرورت‌های سخنرانی در جمع مخاطبان مختلف در زمان‌های متفاوت، برخاسته از تجربه طولانی مدّت ایشان در مقام استادی دانشگاه است که گاه سبب ساده‌سازی مضامین، تکرار آنها و درآمیختن شان با حکایت و قصه برای درک آسان‌تر مخاطبان شده است.

برای غنای بیشتر این مجموعه پانوشته‌هایی دربردارنده اطلاعات کتابشناسی آثاری که به نام آنها در سخنرانی اشاره می‌شود یا توضیحاتی درباره شرایط نشست و سخنرانان به مجموعه حاضر اضافه شده است. به جز مقاله‌های «تاریخ جهانی و جهانی شدن تاریخ»، «تاریخ و مهندسی فرهنگی»، «گزیده مراجع پایانی مقاله پیدایش تاریخ اجتماعی»، «ذبیح بهروز و ضد شرق‌شناسی» و «تسخیر تاریخ» باقی ارجاعات از کوششگر است و لاجرم همه کاستی‌های آن متوجه اینجانب می‌باشد.

برای مرتب‌سازی مقاله‌های این مجموعه با در نظر گرفتن مشابهت موضوعی تا جایی که امکان داشته است، ترتیب و تأخر زمانی نگارش

یا ارائه مقاله، سخنرانی و مصاحبه در نظر گرفته شده است. همچنین باید به این نکته اشاره کرد که در سخنرانی‌های ایراد شده در پژوهشکده تاریخ اسلام، دکتر رحمانیان عمدتاً در دو نقش سخنران و مدیر جلسه ظاهر شده است. به همین دلیل معمولاً سخنرانی‌های ایشان شامل دو بخش در آغاز نشست و سخنرانی اصلی در پایان جلسه می‌شده است. در بسیاری از این سخنرانی‌ها کمبود وقت مانع از بیان تمام نقطه نظرات گردیده گاه به بیان فهرستی از مطالب اکتفا شده است.

تذکر این نکته در ربط با نشست‌ها، مناظره‌ها و گفتگوهایی که با حضور چند صاحب‌نظر برگزار شده است، لازم است که در مجموعه حاضر تنها بخش مرتبط با سخنرانی دکتر رحمانیان منتشر شده است. بدیهی است که بدون اطلاع و اجازه سخنرانان دیگر امکان پیرایش، ویرایش و انتشار متن سخنرانی آنها وجود نداشت. خوانندگان ارجمند برای آگاهی از نظرات دیگر استادان می‌توانند به اصل فایل صوتی نشست یا متن اصلی گفتگو که در مجلات منتشر شده و اطلاعات کتابشناسی آن در پانویست آمده است، رجوع کنند.

امیدوارم مجموعه پیش رو اذهان مشتاق پژوهشگران و دانشجویان تاریخ را با پرسش‌های جدید و چالش برانگیز روبه‌رو کرده بر تشنگی و عطش آنها بیفزاید.

در پایان وظیفه خود می‌دانم به این موضوع اشاره کنم که بخش نخستین سخنرانی «نو تاریخ‌گرایی؛ تاریخ‌گرایی نوین» توسط سرکار خانم پرستو رحیمی پیاده شده است. از ایشان سپاسگزارم.

زهرا حاتمی

۶ مرداد ماه ۱۳۹۷